

Gregor HUMAR

***Pojem transferja pri Lacanu:  
»subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve«***

***The notion of transference in Lacan:  
»The subject supposed to know«***

## **POVZETEK**

Sledeči članek proučuje srž odnosa analitik – pacient ter kako je pojem transferja opredelil Lacan. Večino pozornosti bomo namenili Lacanovemu »subjektu, za katerega se predpostavlja, da ve« kot transfenomenalnemu temelju fenomenov transferja. Spoznali bomo, kako je pozicija analitika zelo blizu poziciji ljubljenega, in se tako dotaknili tem ljubezni in želje ter se za konec ustavili še pri institucionalnem procesu, imenovanem prehod.

## **KLJUČNE BESEDE**

psihoanaliza, transfer, želja, ljubezen, prehod

## **ABSTRACT**

The following thesis analyzes the essence of the analyst-patient relationship and the definition of transference given by Lacan. The main emphasis will be placed on Lacan's »Subject supposed to know« as a transphenomenal basis for transfer phenomena. We will find that the position of the analyst is very similar to that of the beloved, and thus discuss the topics of love and desire and finally, we will touch the subject of the institutional process called »The Pass«.

## **KEY WORDS**

psychoanalysis, transference, desire, love, »the pass«

## EXTENDED ABSTRACT

### Introduction

Lacan contemplates that transference often manifests itself in the guise of especially strong affects, that it does not consist of such emotions but in the structure of an intersubjective relationship. He articulates the concept of transference with his concept of the »Subject supposed to know«, which remains central to Lacan's view of the transference. According to this view, transference is the attribution of knowledge to the Other. The supposition is that the Other is a subject who knows. The analysis starts with transference. The Freudian version of transference has opened up the basic criterion that rules the relationship between the patient and the analyst. In the previous number of *Kairos I* presented the four different forms of the transfer mechanism through Freud's text. The first mechanism is defined with the function of repetition, the second one with the function of resistance, the third one with suggestion and the last one with transference neurosis as a treatment modality.

This article is intended to investigate the work of transference in the psychoanalytic technique as argued by Lacan. Whenever the subject who is supposed to know exists, then so will transference. The patient will grant the analyst his trust and allow him to assume this position. The patient comes into analysis assuming that the analyst has the understanding of his symptoms. This belief is what drives the analysis. Eventually, the patient comes to recognize that the analyst does not have all the answers. This moment is a major point of the Lacanian psychoanalysis. The »Subject supposed to know« must fall.

Transference is what makes psychoanalysis special from other therapies. Without it, the effects of psychoanalysis shall be reduced to the level of a normal conversation. Even if the transference reveals itself under the appearance of emotion, it only acquires meaning by virtue of the dialectical moment of the intersubjective structure in which it is produced. Although it has imaginary effect, Lacan locates the essence of it in symbolic order.

### Subject supposed to know

It is the patient's supposition of a subject who is supposed to know that starts the analytic process, rather than the knowledge actually possessed by the analyst. The term »subject supposed to know« does not represent the analyst, but a function which the analyst comes to embody in the treatment. When he is perceived that way the transfers can be said to be established. The analyst is thought to know the meaning of the patient's words, the signification of words of which the speaker is unaware. The end of the analysis comes when the patient »de-supposes« the analyst of knowledge, so the analyst falls from the position of the one who knows the meaning of everything. The analyst knows there is a split between him and himself as a subject who is supposed to know. The analyst realises that he only occupies the position of the one who is presumed to know. There is a particular relationship to knowledge that constitutes the unique position of the analyst.

Transference belongs to the same structure of analytical discourse. To begin with there is the structure which constitutes the analyst in the role of the listener, the listener of the discourse, which tells the patient to surrender himself to talking without censorship. The movement, which is wrongly named »free association«, because in the psychoanalytical discourse this association is all but free, is on the contrary captured within basic laws. It is obvious that the structure of the relationship inside the treatment is totally asymmetrical, as on the one side we have the patient whose only doing is talk – on the other side, the analyst who is firstly just a listener and later on the one who is interpreting. In psychoanalysis we always have only one who gives the material and the other, who because of the structural function, is interpreting the material. This structure puts the analyst in position of the »master of the truth«. When the patient surrenders to his position, he puts himself in the position of the searcher after the truth about himself, about his true desire.

With Freud there is a basic psychoanalytical rule which tells the patient »Just talk, we shall see«, where both parts are equally important. On one hand, the patient is instructed to surrender to the free association without censorship. On the other hand there is assurance, that comes from the presence of the analyst, that all that has been said won't end without a purpose or meaning. The subconscious must be trusted. Everything will be put in the right place, within a specific discourse. Because of that the analytic experience »hysterises« the subject that comes in analysis – exactly because every word, every sound made gets a meaning. The analyst's presence assures this mechanism.

### **About love**

The main and the first trauma, that marks a subject for all the future situations of transference is his childish inability to understand the sexual relationship between his parents. The sexual trauma is a lack of understanding. This lack of the firm formula of a sexual relationship is a basic collapse in the symbolic human order. This is why all the patients in therapy, despite all the freedom in this world, always talk about the parents. This is a story about how the subject was separated from the primary object. Individuals in relationships operate in a transference way. The position between the analyst and the beloved are very similar, as both of them are placed in the position of the »object a«. (»Object a« stands for the unattainable object of desire.) This kind of happening in the psychoanalytic treatment is the reproduction of past relationships.

The patient »falls in love« with the analyst, because he thinks of him as the subject who is supposed to know. The analyst must not put himself in the position of the patient's ideal. Transference for the patient starts when he won't confront his own desire, but instead he offers himself as the object of love. When the analyst refuses such a demand for love and presents himself as pure emptiness, he presents himself as the »object a«. After the subject enters the symbolic structure and becomes a talking being, he cannot understand sexuality in the primal, animal way any more.

### **About desire**

If Freud's primal question was about the patient's desire, Lacan is more focused on the analyst's desire. The analyst's desire becomes the driving force of the psychoanalytic process since it keeps the patient working, trying to discover what the analyst wants

from him. The analyst's desire cannot be the patient's identification towards him, only the emergence of the patient's unique truth. The final goal of the analyst is to eventually end the transference. The conclusion to which the analysis should go toward is its own end, to finish its own fiction. All that stands in the way of that obstacle is resistance. Resistance could also come from the analytic. The analyst should hold the position of »object a« not because the desire of the analyst is dictated to the patient, but because the analyst makes of himself the desire of the patient. He puts himself in the position of the analysant's desire so that this desire can act as a motor to drive the analysis to its conclusion. The psychoanalyst becomes the »object a« not for the other, but »in itself«. All that remains of the analyst at the conclusion of the treatment, after the subject supposed to know has been cancelled, is the analyst as support of »object a«, a »waste product«.

## The Pass

Every analysis, if only pursued for long enough, is didactic. The conclusion happens, when the patient becomes the analyst. Analysis has its ending, which is the passage from the patient to the analyst. In Lacan's words analysis cannot be infinite, it has to exceed the phantasma. So, in the late 60s, he developed an institutionalised process that we call »the pass«. The name itself contains a meaning about the positional movement in which the patient has to discuss his analysis. The pass is a verification process, a way to discover if the Lacan's bet - the possibility of bringing the patient beyond the castration moment - has confirmed itself through the use of techniques that he developed, or not.

In 1967 Lacan published a text called »Proposition on the Pass«, where he opened the question of the institutional frame, whilst taking care to circumscribe the authority of the analyst as independent and derived only from himself. The Pass involves the candidate and a minimum of two »passers«. In order to have himself authorised as an analyst, he will speak about his own analysis. This testimony, gathered separately by the passers, is later transmitted to the jury. The jury will give its response. This procedure was voted in by the members of the Ecole freudienne de Paris in 1969. This happened with some dissention and some of the senior members left the organisation. The procedure of the Pass was later adopted in the statutes of the Ecole de Cause freudienne when it was founded in 1981.

## Conclusion

In conclusion I would like to share some my thoughts about the writing this article. The subject by itself is endless and is impossible to capture fully. Nonetheless, I have tried to put together the main mechanisms and modalities of transference within the psychoanalytic experience as viewed by Lacan. The question is, how far we can go in the discourse of psychoanalysis without the experience itself. The problem with writing about psychoanalysis is that the Freudian essays of clinical patients are actually theoretisation of the work and so they bring us revelations which have been brought by the same psychoanalytic work. From this we can conclude that the psychoanalytic work itself is theoretical and the path to truth inside psychoanalysis is already the truth itself. Inside psychoanalysis it is impossible to draw a line between the process and the object of the process. It is possible to get the results only through the psychoanalytic treatment, where we have the relationship between the patient and the analyst at work. The subconscious is nothing else than the way it represents itself. Transference is a relationship, a dance, it is the entrance of two into a private theatre. Psychoanalysis by definition is what happens between the analyst and the patient.

## Uvod

V prejšnji številki Kairosa sem se ukvarjal s pojmom transferja pri Freudu in proučeval srž odnosa pacient – analitik. Spoznali smo štiri različne oblike mehanizma samega transferja. Najprej transfer, identificiran s funkcijo ponavljanja, drugič s funkcijo odpora, tretjič s sugestijo in nazadnje s transferno nevrozo kot modalnostjo samega zdravljenja. Te oblike transferja obstajajo kot fenomeni, ki nastajajo znotraj analize. Članek, ki sledi, proučuje pojem transferja skozi Lacana. Če imamo pri Freudu v ospredju predvsem vprašanje pacienta in kaj si ta želi, imamo pri Lacanu v ospredju vprašanje analitikove želje. Tokrat, obratno, sledi pojem transferja primarno skozi analitikovo držo. Ločnica eksistira zgolj v besedi, saj je transfer nemogoče misliti izven odnosa analitik – pacient, zgolj s perspektive enega. Transfer je odnos, je ples, je vstop dveh v privatni teater. Članek naj se bere kot nadaljevanje prispevka »Pojem transferja pri Freudu« (Humar 2014), saj Lacan zase pravi, da je in vedno bo – »freudovec«. »[...]«, da je bil Freud zagotovo njegov subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve. Ko se je imenoval za freudovca, je Freuda bral kot komentator, nikoli se ni ločil od Freudovega korpusa, njegove črke, vendar pa je izumljal, izumljal tako pomene kot artikulacije« (Miller 2001, str. 75).

Freud vseskozi ponavlja, kako je transfer v svojem bistvu točka, ko se pretrga komunikacija nezavednega, točka odpora. Hkrati pa je paradoks, da mora analitik počakati na transfer, to točko zapore nezavednega, preden lahko začne z interpretiranjem. Zdravljenje se lahko zaključi šele, ko subjekt sprejme in razume iluzorično naravo svojih vedenjskih potez v razmerju do analitika. Analitik mora apelirati na pacientovo zdravo pamet oz. vsaj na tisti del, ki je zdrav, ter mu pokazati, kaj se dogaja. Lacan (1996, str. 122) pravi, ... da se to zalomi, kajti »kdor apelira na zdravi del subjekta, ki naj bi bil navzoč v realnem in sposoben, da skupaj z analitikom presoja, kaj se dogaja v transferju, prezre, da je prav ta del zainteresiran za transfer, da prav ta del zapre vrata ali okno ...« Raznolikost in protislovnost samega transferja, ki je udarna točka dometa interpretacije, je ravno v tem, da je glede nezavednega trenutek njegovega zaprtja – zaradi tega ga moramo obravnavati kot vozelo.

Lacan (1996) meni, da bomo pojem transferja nezadovoljivo zajeli, v kolikor ga bomo mešali z učinki ponavljanja, s ponovno vzpostavitvijo nečesa preteklega ali z neko katarzo nezavednih elementov. Če je transfer zgolj ponavljanje, je ponavljanje istega neuspeha, in če tako zgolj teži, da bi na novo vzpostavil kontinuiranost neke zgodovine, potem se mu bo to posrečilo zgolj na način, da bo prišlo na dan neko razmerje, ki je po svojem bistvu okrnjeno. Transfer za Lacana ni udejanjenost iluzije, ki nas sili v identifikacijo z nekim idealnim modelom (ki ga analitik ne more dokončno utelešati), ampak je udejanjenost realnosti nezavednega. Nezavedno je strukturirano kot govoriča in sama resnica realnosti nezavednega je spolna realnost. Nezavedno je za Lacana (1996) vrzel, zareza, prelom, ki se vpiše v nekem določenem manku. Spolna realnost kot tisto, kar vdre na površino med Breuerjem in Anno O.: iz analize, ki je obetala samo uspehe, je nastala »nosečnost«, iz pravega »chimney-cure« primera do »pseudocyesis«. Anna O. je sproducirala fizično reakcijo – nevrotično nosečnost. Njeno telo je spregovorilo kot lažni simptom; toda, kjer imamo nekoga, ki govori, moramo imeti tudi nekoga, ki mu je govor namenjen. Nekaj za nekoga. Na prvi pogled deluje simptom balončka kot Annina krivda, vendar Lacan pravi (1996), da je človekova želja želja Drugega –

balonček kot odčitavanje Breuerjeve želje. Kaj če si je otroka želel Breuer in je Anna le zadovoljila njegovo željo? Vemo, da je v tistem obdobju Breuer z ženo odpotoval na počitnice v Italijo in si zelo prizadeval, da bi ženi naredil otroka.

Lacan (1996) je na tem primeru pojem transferja zasukal v drugo stran, in sicer da gre za željo samega analitika. Treba je pogledati, kaj je sleherni psihoanalitik prispeval na temo transferja, in tam razbrati njegovo željo. Ne gre samo za to, kaj neki analitik meni, da počne s pacientom, ampak kar meni analitik, da z njim počne pacient – torej kakšna je podoba analitika v očeh pacienta. Lacan zasnuje transfer na samem dispozitivu zdravljenja, kot posledico freudovskega postopka, kot neposredni nasledek temeljnega pravila psihoanalize. Je princip, ki izvira iz same logike postopka psihoanalize, ko se pacient obveže, da brez zadržkov pove vse, kar mu pride na misel. Ko govorimo o Lacanovem »subjektu, za katerega se predpostavlja, da ve«, ne mislimo, da si pacient zamišlja, da analitik vse ve. Ravno nasprotno je pacient večinoma razočaran nad analitikom. V primeru, da se »subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve« utelesi v fizični obliki analitika, kjer mu pacient dejansko pripisuje vsevednost, lahko kvečjemu govorimo o halucinatorni psihozi – in v takih primerih bo zdravljenje skoraj vedno neuspešno. V takih »čistih oblikah transferja« je pacient prepričan, da mu analitik bere misli.

K Lacanovi teoretizaciji psihoanalize je nedvomno pripomogel pojav nove znanosti: lingvistike. Že Freud je dejal, da je vse povezano z govorico, Lacan (1996) pa je dopolnil, da je nezavedno strukturirano kot govorica. Freud je v svojem delu »Interpretacija sanj« proučeval, kako sanje delujejo, notranje zakone delovanja sanj in reduciral njihove različice na mehanizma premestitve in zgostitve. Lacan (1996) je v njima prepoznal bistvena lingvistična pojma metonimije ter metafore in tako so lapsus, vic in simptom postali označevalci, vpisani v verigo nezavednega diskurza. »S tem smo vstopili v paradoks, ki je formalno domač lingvistiki, namreč paradoks diskurza, ki je hkrati dvojen in eden, nezaveden in verbalen, pri čemer ima kot dvojno polje samo enotno polje brez vsakega onstrana, razen tistega v samem sebi: polje označevalne Verige« (Althusser 2010, str. 24). »Talking cure«: vse, kar se dogaja med psihoanalitičnim zdravljenjem, se odvija v govorici in z govorico, in ker je »nezavedno strukturirano kot govorica«, imamo konstantno na delu nek proces razmerja oz. nerazmerja med diskurzom nezavednega in verbalnim diskurzom pacienta.

»Sam Freud pa nam je razkril, da dejanski subjekt, posameznik v svojem posebnem bistvu, nima oblike ega, ni osrediščen okrog 'jaza', 'zavesti' ali 'eksistence' – naj si bo to obstoj zasebstva, lastnega telesa ali 'obnašanja' –, da je človeški subjekt razsrediščen, da ga konstituira struktura, ki tudi sama nima 'središča', razen v imaginarnem nerazumevanju 'jaza', se pravi v ideoloških tvorbah, v katerih se prepozna« (Althusser 2010, str. 33).

### **»Subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve«**

Lacanov »subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve« ali na kratko »SsS« [fr. Sujet suppose savoir], je transfenomenalni temelj transferja (Miller 1983). Ko govorimo o pojmu transferja pri Lacanu, se je treba podati v srž same zgradbe psihoanalitične situacije. Transfer spada k sami strukturi analitičnega diskurza. Začeti pri strukturi, ki najprej postavlja analitika v položaj poslušalca, »poslušalca tistega diskurza, ki ga izzove pri pacientu, ko mu naloži, naj se preda govornjenju brez opuščanja in brez ozira na konvencije, gibanju, ki se nekoliko smešno imenuje svobodna asociacija, saj je po

psihoanalitskem postulatlu ta asociacija vse prej kot svobodna, temveč nasprotno ujeta v temeljne zakone» (Miller 1983, str. 90). Očitno je sama struktura odnosa znotraj analize izjemno nesimetrična, saj imamo na eni strani pacienta, ki mu pripada osnovna dejavnost – govorjenje, na drugi pa terapevta, ki je sprva zgolj poslušalec ter kasneje tisti, ki o slišnem presoja. V psihoanalizi imamo vedno le enega, ki material daje, in drugega, ki zaradi svoje strukturalne funkcije ta material interpretira – mu daje smisel. Sama zgradba psihoanalitične situacije podaja analitiku položaj »gospodarja resnice«. V »Štirih temeljnih konceptih psihoanalize« Lacan omenja neki Nunbergov članek, kjer je avtor skoval izraz »the readiness to transference«, kjer je skušal zajeti točko, ki je transferju predhodna in ki omogoči vse različne pojave iz fenomenologije transferja. To »odprtost transferju« Lacan (1996) vidi že v tem, da se pacient preda poziciji, kjer se prepusti svojim svobodnim asociacijam, da se postavi v pozicijo iskalca resnice o samem sebi, o svoji pravi želji. In to resnico išče na konici svoje besede, torej pri analitiku kot velikem Drugem. Pri tistemu, ki odloča o pomenu besed. Ampak Lacan (1996) opozarja, da se analitik ne sme identificirati s SsS, kajti le tako lahko pride do avtentičnega analitskega izkustva. SsS je učinek same strukture tega izkustva. Tudi Freud (2005) opozarja na zadržanost analitika in ga spodbuja, da vsak primer v analizi obravnava, kot da bi bil prvi; naj analitik vedno začne znova pri vsakem primeru. Nunberg (Miller 1983) govori o »odprtosti transferja« v točki, kjer pacient odreka vednost analitiku, kjer je pacient kritičen do položaja, na katerega sama struktura analize postavi terapevta. Kot sem že povedal, v nasprotnem primeru pelje postopek v psihotični delirij, kjer imamo opravka z realno in grozljivo močno platjo figure SsS. V nekem medicinskem slovarju iz 19. stoletja je Miller (1983) našel pojasnilo, kako prepoznati paranoika v terapiji – ob vsakem vprašanju terapevta paranoik odvrne: »Zakaj me sprašujete, ko pa že tako vse veste o meni?« Gre za ekstremen primer, ki nam spet kaže, da je transfer razmerje samega zdravljenja.

Transfer je tečaj, okoli katerega se vse vrti. Tukaj govorimo o tem mestu, o analitiku kot velikem Drugem, kjer se vzpostavlja pomen. Vidimo, da ima transfer značaj iluzije in ga lahko zreduciramo na imaginarno dimenzijo. V članku »Pojem transferja pri Freudu« (Humar 2014) smo ugotovili, da pojme transfer kot ponavljanje, kot odpor in kot sugestija združuje ravno pojem transferja kot ljubezni. Transfer ni ljubezen samo zato, ker bi pacient ljubil svojega terapevta, ampak ker želi, da bi ga analitik ljubil nazaj. Pri Freudu imamo opravka z narcistično teorijo ljubezni in prav tu vidimo, kako se pacient trudi predstaviti analitiku kot ljubezni vrednega. Analitik zavzame položaj Ideala jaza na enak način, kot smo videli pri teoriji hipnoze. »Za pacienta je analitski pakt v tem, da se preda interpretaciji, se pravi v samem dejstvu, da vstopi v analitsko izkustvo, da pristane na pozicijo analitika kot velikega Drugega ...« (Miller 1983, str. 96).

Pri Freudu (2005) je osnovno psihoanalitično napotilo »Le govorite, bomo že videli«, kjer sta oba dela enako pomembna. Na eni strani je to napotilo, naj se pacient prepusti svobodnim asociacijam brez kakršnega odpora in naj govori, kar mu pade na pamet. Na drugi pa nekakšno zagotovilo, ki ga vzpostavlja prisotnost analitika, da izrečeno ne bo ostalo brez smisla oz. pomena. Nezavednemu je treba zaupati. Vse bo ovrednoteno, vse bo postavljeno znotraj nekega diskurza. Ravno zato analitična izkušnja histerizira subjekt, ki pride v analizo – prav zato, ker vsaka beseda, vsak izrečen zvok dobi pomen. Analitikova prisotnost v tem mehanizmu kaže na to, da ima vse, kar se poljubno izreka, svoj vzrok. Freudovo formulacijo »Jaz mora izgnati ono« je Lacan (1996) pretvoril v »Tam, kjer je bilo, kjer je bil nesmisel, vem, kaj mora biti, kaj mora priti«; kar se bolj

poudarja kot determinizem, ki ga zahteva psihoanalitična izkušnja.

Govoril sem o poziciji analitika kot nosilca vednosti. Poglejmo, kakšne posledice je imela teorija analize, če analitika identificiramo s pozicijo Drugega. Pozicija Drugega je pozicija gospodarja. Teorija, ki je prvotno nastala na anglosaškem področju, trdi, da mora analitik zavzeti mesto nadjaza, nato se mora pacient z njim identificirati, zdravljenje pa je mehanizem identifikacije pacienta z analitikom kot nadjazom. Sledi, da psihoanalitični proces postane nekakšna vzgoja preko sugestije, kjer analitik s svoje pozicije postavlja sebe kot pravo merilo realnosti. Skratka, tukaj je že govora o procesu indoktrinacije. Teorija, ki analitika prikazuje kot svetinjo, izvira zaradi napačnega razumevanja Freudovega spisa »Množična psihologija in analiza jaza« (2012), kjer s pomočjo identifikacije z objektom, postavljenim na mesto Ideala jaza, razloži pojave, kot so ljubezen, hipnoza in sugestija, ki so, strogo gledano, nekaj drugega kot psihoanalitično izkustvo, čeprav njihove pojave srečamo znotraj tega.

Freud je bil večkrat dvoumen glede terapevtskega procesa zdravljenja, zato je nastalo več stranpoti, ki so jih kasneje drugi nadaljevali vsak v svojo smer. V »Tehničnih spisih« skuša odgovoriti na protislovja, ki so se nakopičila. Uspeh zdravljenja ni v tem, da analitik ustvarja iz pacientov sebi podobne kopije, ampak da uspe tisto, kar Lacan imenuje izvorni pakt psihoanalize. Freud (2005) navaja primer pacientke, ko je analiza spodletela, ker ni prišla v analizo po lastni volji, ampak jo je v to prisilila družina. Ko Lacan (1996) govori o paktu psihoanalize, govori o določenih pravilih te in svoboda pacienta je nedvomno ena izmed teh. V »Očrtno psihoanalize« (Freud 2005, str. 103) Freud opozarja na možnost zlorabe, ko pacient postavi analitika na ta piedestal: »Naj ima analitik še tako močno vzgojiteljsko nagnjenje, naj se še tako želi postaviti drugim za model in ideal in ustvarjati ljudi po svoji podobi, nikoli ne sme pozabiti, da to ni njegova naloga v analitskem razmerju in da bi klonil pred svojo dolžnostjo, če bi se prepustil temu toku. Rečemo lahko, da psihoanalitiki tega opozorila sploh niso upoštevali.« Alain Miller (1983) omenja tekste s psihoanalitskega simpozija o cilju psihoanalize, zbrane v »International Journal«, in pravi, da z izjemo Melanie Klein vsi postavljajo za cilj analize identifikacijo z analitikom in tako ustvarjajo ljudi po lastni podobi.

Freud (2005) je psihoanalitično izkušnjo primerjal s partijo šaha, kjer so otvoritve in zaključki strukturirani, samo vmesno odvijanje partije pa je zelo različno. Znotraj analize so kombinacije številne in v vsakem primeru drugačne, zato se o njih ne da govoriti na enak način. Lacanu je bila metafora všeč. »SsS« je začetna struktura analize, njena otvoritev. Kot smo prej spoznali, si konec analize anglosaški analitiki predstavljajo kot pacientovo identifikacijo z analitikom, kot to poimenuje Miller (1983) – kanibalska psihoanaliza. Freud v osmem poglavju »Množična psihologija in analize jaza« (2012) pravi, da so si ljudje, ki so si postavili isti objekt na mesto Ideala jaza, podobni po neki bistveni potezi. Miller (1983) pa meni, da se da pri določenih analitikih prepoznati paciente, ki so bili pri njih v obravnavi. Vsi so prevzeli neko analitikovo potezo. Tako Freud kot Lacan sta proti idealizaciji analitika, sta proti, da postane analitik vzgojitelj. Analitikova želja se ne sme identificirati z Drugim, ampak mora pustiti pacientovi želji prost izhod in tako spoštovati pacientovo individualnost.

Vsak subjekt je vključen v neko verigo dogodkov, neko strukturo kontinuitete. Iskanje vzroka oz. momenta začetka neke nevroze je osrednjega pomena za psihoanalizo, vendar se moramo kljub temu zavedati, da nezavedno nima zakonov, ne dopušča an-

ticipacij. Analitik pripravi okostje interpretacije, ampak praviloma učinek interpretacij preseneti tudi njega samega. V seksualni etiologiji nevroz smo videli, da so vzroki neki razkoli v infantilni fazi spoznavanja seksualnosti. Lahko rečemo, da je transfer manifestacija ojdipskega vzroka kot erotično razmerje sin – mati – oče, »[...] da je Freudovski vzrok kot predojdipski vzrok ključ do transferja, kolikor transfer lahko nastopi kot ponovitev temeljnih razmerij pacienta do starša« (Miller 2001, str. 22).

Sicer se funkcijo »subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve« povezuje z analitikom, vendar Lacan (Miller 2001) obrne situacijo in pravi, da analitik vzpostavi pacienta kot SsS. Zato, ker je pacient tisti, ki govori. Ne nazadnje pacient (nezavedno) »ve«, od kod simptom, zakaj je nastal itn. Analitik ne ve nič. Nezavedna vednost je nehotena vednost, ki uide intencionalnosti in pomenu. Je vednost, ki jo izreka govorica subjekta skozi spodrseljaje in sanje, vendar je subjekt ne more prepoznati. Nezavedno je vednost, ki ne more dopustiti vedenja, da nekdo ve. »Analitik tistemu, ki bo začel, reče naslednje: 'Dajte, povejte karkoli, to bo krasno.' Njega analitik vzpostavi kot subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve. Konec koncev to ni tako nepošteno, saj se v našem primeru analitik ne more zanesti na nikogar drugega. Transfer sloni na tem, da meni, ubogem bedaku, nek tip reče, naj se obnašam, kot da vem, za kaj gre. Rečem lahko karkoli, in to bo vselej do nečesa pripeljalo. Kaj takega se vam ne zgodi vsak dan. Ni čudno, da povzroči transfer« (Lacan 2008, str. 57). Tako en drugemu pripisujeta »SsS« in dobimo razmerje, ki precej sovпада s karakterjem ljubezni.

## **(Per)verzije ljubezni**

Bolj ko se človek pogloblja v samo razsežnost transferja in ga dojema kot zablodo ali iluzijo, bolj se samo od sebe postavlja vprašanje, čemu pravzaprav pravimo avtentična ljubezen. Freud (2005) je skušal zarisati ločnice med ljubeznijo znotraj analize in izven nje, ampak tudi sam je bil glede lastnih predlogov skeptičen. In ravno tam, kjer je govora o zablodi in iluziji, obstaja nevarnost, da bo drugi prevaran. Kakšno področje je za prevaro rodovitnejše kot območje ljubezni? Ravno s tem, da prepričamo drugega, da ima to, kar nam manjka, da nas dopolnjuje, smo prepričali sami sebe, da lahko še naprej spregledujemo točno to, kar nam manjka. Tako se sklene krog prevare. Freud je menil, da je vzrok nevroze Volčjega človeka opazovanje spolnega akta svojih staršev. Sama travma pa ne nastopi ob trenutku videnja spolnosti, ampak ob kasnejši nezmožnosti interpretacije tega. Tista poglobljena in prva travma, ki zaznamuje subjekt za vse transferne situacije v prihodnosti, je njegova otroška nezmožnost razumevanja spolnega razmerja svojih staršev. Travma nastopi, ker ne zna spraviti v kontekst, kaj je moški in kaj ženska ter relacije med njima. Seksualna travma je manko povezave. Kar otrok vidi in (ne)razume iz prehoda oče/mati na moški/ženska, je to tudi, kar kasneje zanj pomeni biti moški ženski in ženska moškemu. Kar Freud imenuje travma, imenuje Lacan aksiom; v tem primeru zloglasen stavek »Ni spolnega razmerja« pomeni prav to, da pri ljudeh ne obstaja fiksna in definirana formula spolnega razmerja. V živalskem svetu je to razmerje veliko bolj jasno. Obstajajo natančne formule, kot je določena signalizacija na telesu člana vrste, ki nakazuje drugemu pripravljenost na spolni akt. »Označevalec ni narejen za spolna razmerja. Odkar je človeško bitje govoreče, 'fuč', je konec s to popolno, harmonično kopulacijo ...« (Lacan 2008, str. 34). Nezmožnost tega razumevanja odnosa moški – ženska je tisto, kar Freud imenuje kastracijski kompleks. Kastracija kot problem pomeni, da otrok ne more sprejeti kastracije matere oz. ker mati nima moškega uda, ne more razumeti, kaj bi bila zanj kastracija. Na eni strani imamo odnos

staršev, mati – oče, nerazumevanje tega odnosa ter na drugi strani uprizarjanje tega manka razumevanja skozi celo življenje. Volčji človek nam tu nudi izreden primer, kjer je pacient uporabil predelavo razmerja staršev za nadaljnjo formulo okusnih preferenc pri iskanju žensk: revna ženska, ki kleči na kolenih in se opira na svoje roke, opravlja ponižna gospodinjska dela. In videti jo mora od zadaj! Ko so točno ti pogoji realizirani, se Volčji človek zaljubi. Tu vidimo, da pri ljudeh nimamo univerzalnih formul, ampak individualne – vsakemu lastne.

Miller (2001) pravi, da v kolikor bi imeli univerzalno formulo, ki bi nam pokazala, da je moški tak in ženska takšna, ne bi imeli psihoanalize. Ta manko razumevanja, manko fiksne formule za spolno razmerje je temeljni zlom simbolnega reda človeštva. Edina formula spolnega razmerja, na katero vsak subjekt naleti v svojem življenju, je starševski par. Posledično imamo razlog, zakaj pacienti v terapiji, kljub vsej svobodi tega sveta, popolnoma brez sugestij, pri vseh možnih vprašanjih o eksistenci človeštva, o filozofiji, o resnici, več ali manj govorijo samo o očetu in materi. »Kaj je izrečeno prek družinske zgodbe? Gre za zgodbo o tem, kako je bil subjekt ločen od svojega prvotnega objekta, o tem, kako, kakršnokoli travmo je že subjekt utrpel, ga je aficirala nenadna izguba, izguba njegove zmožnosti za življenje. In kateri pomeni so se pojavili ob tej ločitvi, katere fantazme; katero subjektivno pozicijo, tudi kateri užitek je subjekt iz te katastrofe pridobil? Prav to je navzoče v analizi» (Miller 2001, str. 36).

Za vznik romantične ljubezni ne potrebujemo navzočnosti realne osebe, ampak le podobo. Ljubezen lahko definiramo kot narcistični odnos subjekta; na delu je priznanje narcistične podobe, ki tvori substanco idealnega jaza. To pomeni, da znotraj ljubezni postavimo ljubljeno osebo na mesto idealnega jaza. To osebo ljubimo zaradi popolnosti, ki si jo prizadevamo za lastni jaz. Postavitev ljubezenskega objekta na mesto ideala jaza nam skozi refleksijo ljubezni omogoči, da sebe vidimo na nov način – kot lepe, sočutne, všečne; skratka, vredne ljubezni. Za Lacana je definicija ljubezni, da subjekt da drugemu tisto, česar subjekt nima. To je travmatični objekt »petit a«. »Analiza pokaže, kako je ljubezen v svojem bistvu narcistična, in razkrinka substanco domnevno – go-ljufivo – objektnega kot to, kar je v želji dejansko ostanek, se pravi njen vzrok: opora njene nezadovoljenosti, celo njene nemožnosti» (Lacan 1985, str. 8–9). V spolnosti ima vsak opraviti sam s seboj. Užitek pride s posredovanjem telesa drugega, a v končni fazi je užitek vedno vaš užitek. »To, da ste nagi, prižeti na drugega, je podoba, imaginarna predstava. Realno pa je, da vas užitek popelje daleč, daleč proč od drugega. Realno je narcistično, zveza je imaginarna (Alain Badiou v pogovoru z Nicolasom Truongom 2010, str. 14).

Renata Salecl se v knjigi »Perverzije ljubezni in sovraštva« (2011) sprašuje, zakaj se ljudje podredijo logiki institucije in se posledično držijo cele vrste družbenih ritualov, ki so v nasprotju z njihovim blagrom. Ti družbeni rituali in predpisi skozi svoje prepovedi delujejo kot sprožilci želja. Althusser pravi, da posamezniki v odnosih delujejo na transferni način. »Transfer je potemtakem 'tvar' družbenih razmerij« (Althusser v: Salecl 2011, str. 24). Tako kot lahko rečemo, da je »nezavedno strukturirano kot govornica«, mislimo, da so nezavedno prav prisile, ki so na delu v diskurzu in da so te prisile samo nezavedno, tako lahko rečemo, da ljubezen samo proizvajajo prisile družbenosimbolne strukture. Te institucije so tisto, kar Lacan imenuje »veliki Drugi« (Salecl 2011). To je svet pravil in kodov, ki strukturira našo percepcijo realnosti in je simbolna struktura, v katero smo vselej vpeti. »Velikega Drugega« ne moremo zvesti na neko psihološko

dejstvo in hkrati ne moremo pozunanjiti in omejiti na institucije v družbeni realnosti, ampak je »...radikalno zunanji nepsihološki univerzum simbolnih kodov, ki regulirajo našo psihično samoizkušnjo« (Salecl 2011, str. 26). Subjekt je podrejen jeziku in zunaj govornice ni ljubezni. La Rochefoucauld pravi: »Ljudje ne ljubijo, če o tem ne govorijo« (Salecl 2011).

Subjekt je razcepljen, zaznamovan z mankom in ravno znotraj tega manka sreča objekt svoje želje. Ljubezen je način, kako subjekt krpa svoj manko, je način, kako se subjekt spoprijema z lastnim mankom in mankom v ljubljeni osebi. Ljubezen je »... zahteva (četudi ostane brez odgovora), ki se naslavlja na bit [...], neko bit, ki je nedosegljiva, kolikor nima odgovora. Ljubezen se naslavlja na tisto točko govora, v kateri se beseda zaustavi. Subjektu, soočenemu s to preizkušnjo, se ponujata dve rešitvi: točko, na kateri nima več besed, lahko ali poskusi obkrožiti ali pa jo zapolni z zamaškom« (Silvestre 1987, str. 19). Tu je z zamaškom mišljeno, kako ljubezen s svojo zaslepljujočo prisotnostjo povzroči manko v Drugem, neviden z idealizacijo objekta v romantični ljubezni. Takšna ljubezen si prizadeva uživati celoto Drugega in jo poganja želja, da bi dosegla nedosegljivi objekt ljubezni. Ljubezen je zamašek, ki pokriva nemožnost razmerja s soljudmi, in obenem zamašek, ki prikriva subjektov lastni temeljni manko. S tem početjem skuša človek prikriti travmatično razsežnost svoje želje, ki po definiciji ostane vselej nezadovoljena in se tako le pomika od enega objekta k drugemu.

Poziciji analitika in ljubljene sta si zelo blizu, saj oba zasedata pozicijo »objekta a« in poskušata zadržati praznino in grozljivost objekta. Sokrat Alkibiada v Platonovem Simpoziju zavrne, saj v sebi ne vidi ničesar, kar bi bilo mogoče ljubiti, in na ta način razkrije votlost objekta ljubezni. Objekt ljubezni nikoli nima, kar ljubeči od njega pričakuje. »Drugi, po katerem hrepenimo, je vse kaj drugega kot ljubezen, je nekaj, kar dobesedno predstavlja njen propad – hočem reči, nekaj, kar ima naravo objekta« (Salecl 2011, str. 40). V nekem filmu Clauda Chabrola junak, milijonar, izrazi Željo, da bi končno spoznal žensko, ki ga ne bi ljubila zaradi njega samega, ampak zaradi njegovih milijonov. Ta obrnjena logika je tisto, kar je na delu v ljubezni. Drugi nas mora ljubiti zaradi nečesa, kar je v nas več, kot smo mi sami. »Pričakovanje, da vas bo drugi ljubil zaradi vas samih, je neke vrste psihotična pozicija: v tem primeru ljubljene subjekt jemlje sebe kot subjekt brez manka« (Salecl 2011, str. 41). Sokrat ravna drugače, za Lacana Sokrat ravna kot analitik, ki ima opravka s transferjem. Sokrat ne poda roke Alkibiadu, ampak vztraja na poziciji, da v njem ni ničesar, kar je vrednega ljubezni. Takšno držo mora ohranjati analitik, saj se tudi pacient »zaljubi« v analitika, ker ga ima za subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve. Analitik mora vztrajati in ohranjati to praznino in se ne postavi kot pacientov ideal.

Transfer za pacienta vznikne takrat, ko se ta noče soočiti s svojo lastno željo, temveč se sam ponudi kot objekt ljubezni. Ko analitik zavrne zahtevo po ljubezni in se predstavi kot čista praznina, se predstavi kot »objekt a«, objekt, vzrok želje. Ko subjekt vstopi v simbolno strukturo in postane govoreče bitje, ne more več spolnosti dojemati na živalski, nagonski način. Vseeno je pa na delu neka sila, ki mu vsiljuje nenehen pritisk. Pri Freudu libido teži k spolni zadovoljitvi neke vrste. Bodisi s samim spolnim občevanjem bodisi preko hranjenja, gledanja, govorjenja itn. Libido je vezan na nek libidinalni objekt, ki pa ni zgolj materialen, ampak je to, kar Lacan poimenuje »objekt a«. Za subjekt ne obstaja genitalni tok kot tak, ampak imamo vedno na delu le parcialne gone. Na eni strani subjekt določajo ti parcialni goni, na drugi pa polje Drugega. Gon

in želja sta v drugačnem razmerju s simbolno strukturo. Želja je vezana na nek zakon, ker vselej išče, kar ni na razpolago – kar je prepovedano. Deluje skozi geslo: »To mi je prepovedano storiti, vendar bom vseeno storil.« Gon se pa ne ozira na prekoračitev zakona »Tega nočem narediti, vendar bom vseeno naredil« (Salecl 2011).

Želja vedno ostane nezadovoljena in tako tava od enega objekta k drugemu in si medtem postavlja nove omejitve in prepovedi. Gon pa vselej najde svojo zadovoljitev v svojem kroženju okoli »objekta a« in v tem iskanju zadovoljitve gon spominja na perverzijo. Vprašanje znotraj analitične obravnave je, kako pacienta premakniti od tega, da ga vznemirja želja Drugega, k temu, da se začne ukvarjati z lastnim gonom. Analiza naj bi nevrotiku pomagala, da ne bi več čutil potrebe po kaznovanju Drugega oz. mu poskušal ugajati. Transfer je ljubezen. Pacient, ki se je zleknil pred Freuda, je do njega gojil najrazličnejše občutke. Včasih je šlo za ljubezen, včasih za sovraštvo – v vsakem primeru pa je bilo zdravljenje strastno. Analitikovo delo je bilo vsakič iz te strasti nekaj izvleči, nato pa jo še obraniti. Napisal sem že, da je tovrstno dogajanje znotraj terapije nekakšna reprodukcija preteklih odnosov. Enako velja za vsakršno ljubezen izven terapije.

## O želji

»Kolikor se za analitika predpostavlja, da ve, se zanj predpostavlja tudi, da bo šel nezavedni želji naproti. [...] da je želja os, stožer, toporišče, kladivo, s pomočjo katerega se sprosti element sile, inercija, ki se skriva za tem, kar se v pacientovem diskurzu sprva izrazi v obliki zahteve, se pravi, za transferjem« (Lacan 1996, str. 219). Bistvena funkcija, os te dvojne sekire, je ravno analitikova želja. Za Lacana (1996) je želja vedno želja Drugega. Učinek transferja kot »v sedanjosti osamitev čistega delovanja ljubezni kot prevare« je zgolj afirmacija vezi med pacientovo in analitikovo željo. Lacan se tu pošali, češ, Freud je to zadevo zvičajno prikril v »konec koncev je to zgolj pacientova želja«, prikril v zgodbo, ki pomirja. Lacan precizira, res je pacientova želja, vendar v točki, kjer se ta želja sreča z željo analitika. Sam izraz »psihoanalitikova želja« je lacanovski, pri Freudu naletimo predvsem na vprašanja nasprotne osebe v analizi tipa »kaj hoče ženska?«. Kakšen je namen njenih mahinacij? Vprašanje psihoanalitikove želje odpira dve različni možnosti odgovora. Prvič, ko govorimo o psihoanalitikovi želji, mislimo »kaj hoče neki analitik«, katerikoli že ta je, in drugič, kaj hoče Freud kot analitik v tej enačbi. Na eni strani imamo vprašanje funkcije, ki jo ima analitik v zdravljenju, in na drugi vprašanje skupka vseh Freudovih predsodkov – ki so po mnenju Fromma (1972) kar precejšnji. Ne gre mešati ega nekega psihoanalitika, njegovih nežnih in sovražnih čustev, ter kontratransferja, usmerjenega na pacienta z njegovo funkcijo analitika znotraj terapije. Glede analitikove želje Freud v svojih tehničnih nasvetih daje naslednje napotke: »Ne imejte se za odrešenika, za očeta, za mater ... Ne imejte preveč terapevtskih ambicij. Ne smete za vsako ceno hoteti pacientu dobro, ozdravitve ali sreče« (Freud 2005, str. 219).

Ne govorimo o sredstvih, ki transfer proizvajajo, ampak o delovanju analitika, da bi transfer sčasoma ukinit. Kako oz. zakaj naj se analitik upre pacientovemu zapeljevanju? Če sledimo Lacanu (1996), transfer temelji na predpostavki, da – ker se za analitika predpostavlja, da ve – mu pacient zaupa. Torej, sam transfer ga postavlja za analitika in mu dodeljuje vso to oblast. Cilj, h kateremu bi morala težiti sama analiza, je njen lastni konec oz. odprava te fikcije, ki jo predstavlja. Vse, kar ta cilj ovira in napredek

zdravljenja zaustavi, imenujemo odpor. Tukaj nalašč nisem specificiral pacientovega odpora, kajti v proces je lahko vključen tudi analitikov odpor – njegov kontratransfer. Lacan pravi, da »kontratransfer pomeni, da si bedak« (Lacan v: Cottet 1983, str. 222). Sam pojem kontratransferja se pri Freudu redko pojavlja in na kratko lahko rečemo, da je narejen iz istega testa kot transfer, le da gre v obratni smeri, s strani analitikovih čustev in predsodkov do pacienta. V primeru Dore je viden Freudov kontratransfer v obliki njegovega narcizma, da želi preoblikovati njen ego.

Freud (2005) se sprašuje, kaj točno zadržuje analitika v odnosu do lepe in zapeljive histeričarke znotraj terapije. Zakaj ne vstane iz fotelja in usliši njene želje po ljubezni? Analitik, za Freuda, ne sme lagati – gre za to, da ne sme zavajati ne sebe in še manj pacientke, da bi te nadomestne zadovoljitve lahko lajšale trpljenje. Analitik mora ostati na ravni interpretiranja, ne nasesti na ukano pacientke, ki želi ostati na ravni ponavljanja. »Prav narobe želi subjekt, kolikor je podvržen analitikovi želji, prevarati analitika glede te podvrženosti, in sicer tako, da skuša doseči, da bi ga analitik ljubil, s tem da sam od sebe ponuja to bistveno lažnivost, ki je ljubezen« (Lacan v: Cottet 1983, str. 227). Analitikova dolžnost je pridobiti pacienta, da bi ga nato od sebe odtrgal. Zdravljenje mora potekati v smeri ukinitve analitikove idealne instance, ukinitve same funkcije, ki jo analitik v transferju ima, in to storiti skozi dokončno interpretacijo transferja samega. »Čeprav analitika še tako mika, da bi postal učitelj, vzor in ideal za druge, naj si še tako želi, da bi oblikoval ljudi po svoji podobi, ne sme pozabiti, da to ni njegova naloga v analitičnem razmerju ...« (Freud v: Cottet 1983, str. 228). Kot pravi Miller (1983), pridemo tukaj do neke paradoksalne situacije, kjer mora biti zdravljenje usmerjeno k ukinitvi samega sebe. Analitik kot idealna instanca mora pasti. Analitik mora vzdrževati največjo možno razdaljo med objektom želje in utelešenim idealom. Nevrotiku mora igrati mesto Gospodarja, istočasno pa zavrača, da bi na tem mestu ostal. Kot Freud (2005) specificira, mora to mesto igrati le na videz in se ne sme jemati preresno, saj lahko zapade v skušnjava, da bi prevzel vlogo preroka. V tekstu »Končna in neskončna analiza« (2005) Freud citira Anatolea Francea: »Komur je dodeljena moč – težko, da je ne bi uporabil.« Edino varovalo zoper zlorabe moči je v analitikovi osebnosti. Za ljubezen, ki mu je ponujena, mu ne sme biti mar. Analitikova želja ne sme biti, da bi ugajal.

Proces analize mora potekati v smeri razvozlanja vozlov v analizantovi želji in tako osvetliti manifestacije subjektove želje. Uspešen konec analize pomeni razvoj »odločne želje« oz. želje, ki si ne dopusti, da bi jo oviral ali preusmeril Drugi. Pacient mora sam ustaviti terapijo in reči »ne« analitikovi zahtevi, naj se spet oglasi drugi dan za dodatno analizo. Cilj je »omogočiti subjektu, da se loči od Drugega in deluje brez prepovedi ali vplivov konkretnih drugih ali vrednot in sodb ponotranjenega Drugega« (Fink 1998, str. 17). V pozni fazi svojega dela Lacan (Fink 1998) uvidi, da se želja ne more nikoli povsem osvoboditi Drugega, saj je Drugi odgovoren za njen obstoj. Nezavedna želja ni neka revolucionarna sila, ampak je podložna zakonu. Želja išče, kar zakon prepoveduje, in je kot taka od zakona (Drugega) odvisna. Gonu, za razliko, je pa popolnoma vseeno za prepoved in samo sledi svojemu nagnjenju in mu tako zadovoljitev ni odtujena. Želja pa po definiciji biva v svetu nemožnosti.

Cilj analize pri kliničnem delu z nevrotiki (ne psihotiki ali perverzneži) postane »... transformacija fantazme, ki podpira analizantovo željo, saj ta ovira iskanje subjektive zadovoljitve« (Fink 1998, str. 19–20). Analizant se mora rekonstituirati v razmerju do parcialnih objektov, ki prinašajo zadovoljitev. Fink (1998) govori o primeru pacienta, ki

mu je lepo izrazil svojo zagato kot »ne morem uživati v svojem užitku«. Zaradi občutkov nezadovoljstva in tesnobe mu je bila odtegnjena zadovoljitev. »Polno analizirani« subjekt ne postane stroj za iskanje ugodja, ampak mora analitik delovati v smeri, da omogoči pacientu, da lahko končno uživa svoj užitek. Pacienta se ne da popolnoma osvoboditi simbolne omejitve gonov, tako da bi odvrigel jaz in nadjaz, ampak ga lahko pripeljemo do točke, kjer lahko svojim gonom dopusti prosti tek. Zadovoljitev ne sme biti nujna in zapovedana, ker bi tako spet prišli k nadjazu, temveč možna in dovoljena. Gonom je treba dovoliti njihovo perverzno. Goni v iskanju zadovoljivne ne iščejo heteroseksualne genitalne reproduktivne spolnosti, ampak zgolj tisti delni objekt, ki nudi užitek.

V tekstu »La jeteo ali ljubezen kot pulzija« (1998, str. 39) Alenka Župančič izpostavi odnos med željo in objektom želje na naslednji način: »Lahko bi rekli, da je subjekt želje subjekt, ki živi v permanentnem časovnem zamiku, v nenehni časovni razliki – v tistem pomenu, v katerem govorimo o časovni razliki med kraji, ki ležijo v različnih časovnih pasovih. Živi v zamiku glede na tisto prazno množico, ki tvori jedro njegove biti, 'hrani' se z mankom, ki ga ustvarja ta zamik, to je z dejstvom, da objekt njegove želje nikoli ni na isti časovni dolžini kot on.« Iz tega konstantnega zamika izhaja neskončna metonimija, ki definira željo. Subjektu je objekt želje vedno nedostopen, ker se nahaja »v nekem drugem času«, hkrati pa vzdržuje njegovo željo. Lacanovo (1996) vodilo psihoanalitične etike je »ne popusti glede svoje želje« in se ujema z njegovo definicijo konca psihoanalitičnega procesa (»prekoračitev fantazme«). Želja, glede katere ne smemo popustiti, ni želja, oprta na fantazmo, ampak želja Drugega onstran fantazme. To pomeni radikalno se odpovedati vsemu bogastvu želja, oprtih na fantazmatske scenarije. Znotraj psihoanalitičnega procesa željo Drugega utelesi analitikova želja in analizant se ji skuša izmikati tako, da se skozi transfer ponuja analitiku kot objekt ljubezni. Iz transferja pa analizant izstopi, ko jo sprejme v njeni brezdanjosti.

### **Prehod ali kako postati »subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve«**

V spisu »Nekaj misli o psihologiji dijakov« že ostareli Freud brska po pomenu in se sprašuje o pomembnosti, ki so jo imeli njegovi učitelji v mladostniških letih. »Ne vem, kaj nas je bolj prevzemalo ..., znanosti, ki so nas jih učili, ali osebnosti naših učiteljev ... Za mnoge izmed nas je pot v znanost vodila preko naših učiteljev ... Prilizovali smo se jim in jim obračali hrbet, zamišljali smo si simpatije in antisimpatije, ki jih verjetno ni bilo ... Ti ljudje [učitelji] ... so postali naši nadomestni očetje« (Freud v: Felman 1992, str. 243). V tekstu Freud opisuje, kako so tem učiteljem, čeprav so bili še mladostnega videza, pripisovali tisto zrelost in nedosegljivost, ki jo otroci pripisujejo odraslim, in kako so se skozi ambivalentnost z njimi soočali in spopadali, kot so to počeli doma s svojimi očeti. Pojav transferja na delu. Takoj ko imamo subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve, imamo tudi transfer. Tu se pojavi vprašanje, kdo ali kaj avtorizira psihoanalitika kot nosilca te vednosti.

Leta 1913 je bil ustanovljen svet, ki naj bi bdel nad naukom in prenašanjem psihoanalitske modrosti. Sestavljalo ga je pet najboljših Freudovih učencev: Karl Abraham, Sandor Ferenczi, Ernest Jones, Otto Rank in Hanns Sachs. Ob ustanovitvi komiteja je vsakemu izmed teh izbrancev podaril zlat prstan z grško gravuro. Kasneje so se družini pridružili še Max Eitington, Freudova hči Anna, Lou Andreas-Salome in princesa Marie Bonaparte. Po kakšnih desetih letih z objavo Rankove knjige o travmi rojstva je zaradi

vsesplošnega negodovanja ostalih članov svet izbrancev psihoanalize propadel. Razkoli v teoriji niso prišli od zunaj, temveč od znotraj. Prstani so izgubili svojo moč. Druga pot, ki bi omogočila nadaljevanje nauka, je bila na prvi pogled uspešnejša. Ustanovljeno je bilo Mednarodno psihoanalitično združenje, katerega prvi predsednik je postal Carl Gustav Jung, tedaj dekan züriške univerze, Freud pa je bil predsednik dunajske skupine. Organizacija je imela velik uspeh in danes šteje več tisoč članov v 36 državah. Ravno ta velik uspeh je onemogočil, da bi se razrešilo temeljno vprašanje, kaj ali kdo avtorizira nekega analitika in kako naj se psihoanaliza prenaša. »[...] organizacija je s svojo masivnostjo začela jamčiti, da je nek analitik res analitik, s tem pa se je kratko malo postavila na mesto velikega Drugega, uzurpirala si je pravico subjekta-ki-se-zanj-predpostavlja-da-ve, nastanila se je torej natanko na mestu, za katerega je prav psihoanaliza pokazala, da ne more biti porok resnice – [...]» (Dolar 1983, str. 42).

Psihoanaliza je v tridesetih letih prejšnjega stoletja začela dobivati svoje pristaše tudi v Franciji in tako je leta 1926 dobila *Societe psychanalytique de Paris*, v katero se je leta 1934 vključil Jacques Lacan. Zahteva po didaktični psihoanalizi je sčasoma organizacijo preoblikovala v hierarhijo, kjer je nastala delitev na navadne analitike in na analitike – didaktike, ki so bili usposobljeni za analizo bodočih analitikov. Odsotnost prave teorije, ki bi razjasnila status didaktične analize, je pripeljala do velikih zapletov. Veliki spori so pripeljali do Lacanovega izstopa iz združenja in tako je leta 1953 prišlo do ustanovitve *Societe francaise de psychanalyse*, katerega predsednik je postal Daniel Lagache, Lacan pa blagajnik. Treba je reči, da je večina študentov Lacanu sledila v novo združenje. Spori se tu niso končali. Lacan je imel vedno polno nasprotnikov. »[...] Lacan ni hotel postati modrec, stara veličina psihoanalize, veliki učitelj, temveč je ves čas neomajno kazal na manjkavost take pozicije, njeno nevzdržnost v psihoanalitskem izkustvu» (Dolar 1983, str. 54). Lacan se ni hotel poistovetiti s pozicijo, ki je bistvena za transfer, in tako zavzeti mesto tistega, za katerega se predpostavlja, da ve. Zanj je ta funkcija vedno pripadala samo Freudu. Pravi, da se psihoanalitik avtorizira sam.

Analizant predpostavlja neko psihoanalitično vednost, ki jo uteleša figura analitika, in tako potegne enačaj med psihoanalitično in psihoanalitičnovo vednostjo. Analizantova transferna ljubezen je v svojem smislu filozofska, saj je govora o ljubezni do neke vednosti, ki jo poseduje analitik. Toda analitika ne avtorizira nobena predpostavljena vednost, ampak se sam. Analitik mora zavreči to podobo, ki mu je predpostavljena, zato Lacan označi Sokrata za prvega analitika v zgodovini. »Platon v Simpoziju dejansko predstavi situacijo med Sokratom in Alkibiadom na način, ki ne pušča nobenega dvoma glede tega, da Sokratovo zatrjevanje lastne nevednosti predstavlja sistematični didaktični napor, ki naj bi spodnesel podobo subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve, na katero ga skuša reducirati Alkibiadova ljubezenska zahteva» (Tomšič 2010, str. 20). »Vsaka poroditev transferja je zatorej filozofsko dejanje. In posledično, v vsakem analizantu obstaja filozof. Toda naloga psihoanalize očitno ni formirati dobre filozofe, temveč jih prebuditi iz njihove transferne ljubezni. [...] Analitik mora privedi analizantovo filozofsko željo, njegovo transferno ljubezen do njenih meja, in v tem smislu lahko trdimo, da je eden temeljnih ciljev psihoanalize narediti konec ljubezni – vpeljati končnost in časovnost, ki bo končala to večno filozofsko ljubezen» (Tomšič 2010, str. 223).

Vsaka analiza, če je le prignana dovolj daleč, je didaktična. Do sklepa pride, ko analizant postane analitik. Analiza ima svoj konec, in to je prehod analizanta v psihoanalitika. Analiza ne sme biti neskončna, ampak mora vsebovati neko potezo prekora-

čitve fantazme. V poznih šestdesetih letih je tako Lacan za svoj psihoanalitični inštitut Ecole freudienne de Paris razvil institucionalni postopek, ki mu pravimo »prehod«. Že samo ime govori o nekem pozicijskem premiku, v katerem mora analizant diskutirati o svoji analizi z dvema drugima analizantom, ki potem o slišnem poročata drugim analitikom. Prehod je »...neke vrste verifikacijski postopek, način, kako preveriti, ali se je Lacanova stava – da je moč analizante povesti onstran 'temeljnega kamna kastracije' – potrdila skozi uporabo tehnik, ki jih je razvil, ali ne« (Fink 2008, str. 26).

Če mora biti potemtakem vsak analitik prej sam analiziran, se postavi vprašanje, kdo je analiziral prvega analitika? Freud se ni analiziral sam, ampak je bil preko pisem v kontaktu s svojim subjektom, za katerega je predpostavljal, da ve, tj. Wilhelm Fliess. Danes se lahko malce čudimo, kako je lahko Freud pripisoval njegovim besedam kakršnokoli konsistentnost. V navezavi s tem Dolar (1983, str. 59) pravi: »Učinek resnice je potreboval to optično prevaro, da bi se lahko izpostavil.»

### Sklepna misel

Za konec bi izpostavil še svojo refleksijo o samem pisanju članka, tega in prejšnjega – »Pojem transferja pri Freudu« (Humar 2014). Tema je v svojem bistvu neskončna in jo je nemogoče zaobjeti v celoti. Vseeno sem skušal zajeti bistvene modalitete in mehanizme transferja znotraj psihoanalitične izkušnje skozi Freuda in Lacana. Vprašanje pa je, kako daleč lahko gremo v diskurzu o psihoanalizi brez psihoanalitične izkušnje same, ki je temu diskurzu podstat.

Težavnost pisanja o transferju in psihoanalizi na splošno je v tem, da so Freudovi spisi kliničnih primerov teoretizacija prakse in tako prinašajo dognanja, ki jih je omogočila sama psihoanalitična praksa. Iz tega tako izhaja, da je že sama psihoanalitična praksa teoretska praksa in da pot do resnice v psihoanalizi sodi k resnici sami. Primer Dore, ki velja za prvi dokumentiran primer transferja pri Freudu, je tako na eni strani *ex post facto* teoretizacija nekega analitičnega postopka in iz tega teoretska podlaga za vse prihodnje postopke in analitike. Teoretski moment je ireduktibilno notranji moment v analitičnem delu. Znotraj psihoanalize je tako nemogoče ločiti spoznavni proces od spoznavnega predmeta. Zaradi te neločljivosti med metodo spoznanja in spoznanjem je do rezultatov mogoče priti le preko samega psihoanalitičnega dela, kjer imamo na delu razmerje pacient – analitik. Smo bodisi znotraj bodisi zunaj diskurzivnega dispozitiva psihoanalize. Ni zunanjšega pogleda v smislu, da je govorjenje vsakogar funkcija diskurza, v katerega je ujet. Mehanizmov nezavednega ni mogoče ločiti od načina, kako je nezavedno dostopno spoznanju. Površina in bistvo, pojavna oblika in tisto, kar naj bi se za njo skrivalo, v analizi koincidirata. Nezavedno ni nič drugega, kakor način, kako se prikazuje. »Način prikazovanja nezavednega je mogoče teoretsko konceptualizirati samo v položaju, ki ga vzpostavlja posebno razmerje med analitikom in analizantom« (Močnik 1989, str. 250).

Transfer je odnos, je ples, je vstop dveh v privatni teater.

## Literatura

- Althusser, L. (2010). Freud in Lacan. *Problemi 6–7, letnik XLVIII*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 5–36.
- Baas, B. (1988). *Čista želja. Glede »Kanta s Sadom«*. V: Božovič, M. idr. (ur.), *Želja in krivda (Filozofija skozi psihoanalizo / IV)*. Ljubljana: Analecta, str. 23–56.
- Badiou, A. (2010). Alain Badiou v pogovoru z Nicolasom Truongom, Hvalnica lju-bezni. *Problemi 3/2010, letnik XLVIII*, str. 7–52.
- Bahovec Dolar, E. (1992). Avtoriteta in vzgoja. V: Bahovec Dolar E. (ur.), *Vzgoja med gospostvom in analizo*. Ljubljana: Krt, str. 7–21.
- Bahovec Dolar, E. (2007). *Freud, ženska in popotnikova senca*. Ljubljana: Delta.
- Bahovec Dolar, E. (1990). *Kopernik, Darwin, Freud*. Ljubljana: Analecta.
- Benveniste, E. (2003). Opombe o funkciji govornice v freudovskem odkritju. *Problemi 4–5*, str. 69–83. Ljubljana, Društvo za teoretsko analizo.
- Bezjak, T. (2004). Funkcija cenzure v Freudovi in Lacanovi teoriji. *Problemi 1–2/2004*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Bleuler, E. (2008). Ambivalenca. *Problemi 3–4/2008*. Ljubljana: Društvo za teoret-sko psihoanalizo.
- Breuer, J. in Freud, S. (2002). *Študije o histeriji*. Ljubljana: Delta.
- Cottet, S. (1983). *O analitikovi želji pri Freudu*. V: Žižek, S. (ur.), *Gospostvo, vzgoja, analiza*. Ljubljana: DDU Univerzum, str. 218–237.
- Dolar, M. (1983). Kratki kurz iz zgodovine lacanovstva. *Problemi, 21*, št. 4–5, str. 39–75.
- Dolar, M. (2010). *Oficirji, služkinje in dimnikarji*. Ljubljana: Analecta.
- Dolar, M. (1993). Sofist, ali o transferju. *Filozofija skozi psihoanalizo VII. Problemi 4–5*. Ljubljana: Analecta, str. 41–58.
- Felman, S. (1992). Psihoanaliza in vzgoja: končno in neskončno poučevanje. V: Ba-hovec Dolar E. (ur.), *Vzgoja med gospostvom in analizo*. Ljubljana: Krt, str. 229–254.
- Fink, B. (1998). Želja in goni. *Problemi, XXXVI*, št. 7–8, str. 15–30.
- Freud, S. (1987). *Metapsihološki spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Freud, S. (2000). *Očrt psihoanalize*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Freud, S. (2005). *Pet analiz*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo in Studia Humanitatis.
- Freud, S. (1977). *Predavanja za uvod v psihoanalizo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Freud, S. (2005). *Spisi o analitični tehniki*. Ljubljana: Analecta.
- Fromm, E. (1972). *Križa psihoanalize*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Humar, G. (2014). Pojem transferja pri Freudu. *Kairos, zvezek 8, številka 3–4*. Mari-bor, Slovenska krovna zveza za psihoterapijo.
- Laplanche, J. (2008). *Seksualnost in enigma*. Ljubljana: Analecta.
- Lacan, J. (2008). *Hrbtna stran psihoanalize*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psiho-analizo.
- Lacan, J. (1998). O Freudovem »Trieb« in o psihoanalitikovi želji. *Problemi XXXVI, št. 7–8*, str. 5–8. Ljubljana: Analecta.
- Lacan, J. (1992). Platon, Simpozij. Razpol 7, Razprave 1/1992, *Problemi 3, letnik XXX*. Ljubljana, Analecta, str. 47–70.
- Lacan, J. (1994). *Spisi*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Lacan, J. (1988). *Seminar VII – Etika psihoanalize*. Ljubljana: Delavska enotnost.

- Lacan, J. (1985). *Seminar Jacquesa Lacana. Knj. 20, Še.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Lacan, J. (1992). Seminar VIII: Transfer. Razpol 7, Razprave 1/1992, *Problemi 3, letnik XXX.* Ljubljana: Analecta, str. 5–46.
- Lacan, J. (1996). *Štirje temeljni koncepti psihoanalize.* Ljubljana: Analecta.
- Lacan, J. (1993). Televizija. *Eseji 3/1993, letnik XXXI.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 45–88.
- Lešnik, B. (2009). *Temelji psihoanalize.* Ljubljana: \*cf.
- Mannoni, O. (1992). Psihoanaliza in poučevanje. V: Bahovec Dolar E. (ur.), *Vzgoja med gospostvom in analizo.* Ljubljana: Krt, str. 215–228.
- Miller, J. A. (1998). Komentar Lacanovega teksta. *Problemi XXXVI, št. 7–8,* str. 9–14. Ljubljana: Analecta.
- Miller, J. A. (1993). Mikroskopija: Uvod v branje »Televizije«. *Eseji 3/1993, letnik XXXI.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 19–43.
- Miller, J. A. (2001). *O nekem drugem Lacanu.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Miller, J. A. (1983). *Pet predavanj o Lacanu v Caracasu.* V: Žižek, S. (ur.), *Gospostvo, vzgoja, analiza.* Ljubljana: DDU Univerzum, str. 7–108.
- Miller, J. A. (2010). Ponovni prehod. *Filozofski vestnik, letnik XXXI, št. 1,* str. 41–47. Ljubljana: ZRC.
- Millot, C. (1983). Anti-pedagog Freud. V: Žižek, S. (ur.), *Gospostvo, vzgoja, analiza.* Ljubljana: DDU Univerzum, str. 184–217.
- Močnik, R. (1989). *Psihoanaliza v verovanju in vednosti.* V: Freud, S., *Mali Hans, Volčji človek.* Ljubljana: Škuc, Filozofska fakulteta, str. 247–260.
- Salecl, R. (2011). *(Per)verzije ljubezni in sovraštva.* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Silvestre, M. (1987). O ljubezni. V: Razpol 3, *(Problemi 25, št. 9–10).* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 16–21.
- Soler, C. (2011). Teorija in praksa v psihoanalizi. *Filozofski vestnik, letnik XXXII, št. 3,* str. 37–42. Ljubljana: ZRC.
- Tomšič, S. (2010). *Druga ljubezen, Lacan in antifilozofija.* Ljubljana: ZRC SAZU.
- Troha, T. (2010). Niti čudež niti čudež. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Zupančič, A. (2005). ABC freudovske revolucije. *Problemi 7–8/2005, letnik XLIII.* Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 67–90.
- Zupančič, A. (1998). La Jete ali ljubezen kot pulzija. *Problemi XXXVI, št. 7–8,* str. 31–41. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Žižek, S. (1988). *Graf želje.* V: Božovič, M. idr. (ur.), *Želja in krivda (Filozofija skozi psihoanalizo IV).* Ljubljana: Analecta, str. 121–140.